

MONUMENTA
GERMANIAE

HISTORICA

INDE AB ANNO CHRISTI QVINGENTESIMO
VSQVE AD ANNVM MILLESIMVM
ET QVINGENTESIMVM

A V S P I C I I S

SOCIETATIS APERIENDIS FONTIBVS
RERVM GERMANICARVM MEDII Aevi

E D I D I T

GEORGIVS HEINRICVS PERTZ

SERENISSIMAE FAMILIAE WELFICAE AB HISTORIA SCRIBENDA.

S C R I P T O R V M

T O M V S IV.

HANNOVERAE MDCCCXLI

Unveränderter Nachdruck 1981

VITA BURCHARDI EPISCOPI

EDENTE G. WAITZ PH. D.

Burchardi Wormatiensis episcopi vitam, rebus publicis et privatis claram atque celebrem¹, clericus exposuit Wormatiensis, qui illum viderat eiusque morti affuerat². Quod munus quo consilio et quo animo susceperit, ipse in praefatione latius explicat, qua librum episcopo cuidam inscribit, quem Burchardo familiarissimum et amicissimum, sibi vero fuisse magistrum et alterum quasi patrem profitetur; cuius nomen vero indagare nequivi³. Certe aliquot post Burchardi mortem annis exactis scripsisse videtur⁴; sed „quae viderat et quae religiosus viris referentibus bona de illo didicerat“, luculenter memoriae tradidit et historiae monumentum preciosum et magni faciendum posteris reliquit.

Haec vita vero, per medium aevum a nemine, quod sciam, lecta, quod etiam a recentioribus valde negligitur, editionis unice raritas in causa esse videtur. Prodiit enim semel tantum in volumine, cui titulus:

1) „*D. Burchardi Wormaciensis eccl. episc. decretorum libri XX. — Opus nunc primum excusum. Coloniae ex officina Melchioris Novesiani 1548. fol.*“ *Hunc librum, tam in bibliotheca regia Hannoverana, quam Gottingensi et Berolinensi frustra quaesitum, ex ubere illo librorum thesauro Guelferbytano, V. Cl. Schönemann precibus nostris solita humanitate annuente, accepimus, atque ex eo vitam illam, cuius iam codicem nullum, Wormatia a. 1689. a*

1) Eius memoriam saec. XII. exeunte etiam Hermannus clericus Wormatiensis in chartulario Wormatiensi celebrat, cuius locum iam olim cum vita editum, hic quoque ex cod. praestantissimo bibl. regiae Hannoveranae mbr. s. XII. ex. fol. 25'. exhibendum duximus: **INCIPIIT PROLOGUS DE PRIVILEGIIS BURCHARDI WORMAT. ECCLESIE EPISCOPI.** *Decursis venerabilium antistitum temporibus, quibus ecclesiam Wormatiensem sibi a Deo commissam in undis diversarum procellarum secundum debitum officii sui pervigili cura gubernabant, et eam vel propria largitione vel regum seu imperatorum traditione facultatibus, honoribus exuberantem reliquerant, accedendum nobis est ad introitum pii pastoris et tempora Burchardi episcopi, cuius memoria propter prerogativam meritorum apud homines est celebris et in conspectu Altissimi immortalis. Qui qualiter se in episcopatu habuerit, non est necessarium verbis exponere, cum fama virtutum eius ubique terrarum comprobata sit operum attestatione, et ut pace omnium dicam, licet plures precesserint eum viri mirae sanctitatis in sede Wormatiensi, respectu eius plantationis et superedifica-*

tionis ecclesia ista tam in spiritualibus quam in temporalibus erat quasi informis. Hoc testatur clerus et populus, paterna dilectione educatus, hoc civitas adornata et adaucta, hoc universus episcopatus rebus et largis possessionibus ditatus, hoc testantur congregationes huius ecclesie, quas ipse permodicas inveniens, largitionibus habundanter ampliavit vel ex novo instituit, corpus canonum in unam faciem castorum eloquiorum multo labore collegit, legem specialem familie sancti Petri, ut infra videtur, dedit, et ut breviter concludam, ecclesiam Wormatiensem in meridiano splendore omnibus bonis lucentem feliciter reliquit, unde 13. Kal. Septembr. in pace factus est locus eius et apud Sanctum Laurentium sepultus. 2) c. 20—23.

3) Azzecho, qui post Burchardum ecclesiam Wormatiensem rexit, vix intelligi potest, quum auctor nusquam alterum alterius successorem indicet. Neque verba c. 20: *illo (Burchardo) mortuo, in hoc loco nullum sui consimilem tam clarissima ritu esse futurum*, in libro Azzechoni directa scripsisset. 4) prol., c. 2.

Francogallis funestissime diruta et incensa, inveniri puto, exprimendam curavi. Editor, qui vitam post decreti capitulorum indicem posuit, codice bono satis accurate usus esse videtur, ita ut nonnisi leviora quaedam emendare conatus sim. Quam ad rem adhibui

2) *Chronicon Wormatiense, quod saeculo XVI. incipiente monachus qui-
dam Kirsgartensis conscripsit. Hic enim: Borchardus, inquit, sedecimus epi-
scopus Wormatiensis fuit, cuius historiam ante annos viginti quinque inve-
nimus ad Sanctum Paulum. Similiter et in maiori ecclesia habetur; quam
hic ad laudem civitatis nostrae de verbo ad verbum annectere volo prout
invenio scriptam. Neque tamen tam fideliter illa usus est, sed sermonem 10
saepe mutavit, alia addidit, alia omisit, et opus satis depravatum reddidit.
Huc accedit, quod tam Ludewigii editio (Reliq. mss. II. p. 43—72.) quam
codices, quos VV. Cll. Böhmer et Petersen benevole nobiscum communicarunt,
6 *Francofurtensis*⁵ et *Hamburgensis*⁶, uterque saeculo XVII. scriptus, mendis
foedissimis scatent, quae an Kirsgartensi monacho aut scribis imperitis 15
sint tribuenda nescio. Nihilominus quaecumque alicuius momenti esse videban-
tur lectiones, in notas retuli, quas certo omisissem, nisi liber oblivione pene
sepultus et codicum auctoritate iam prorsus destitutus edendus fuisset.*

G. WAITZ.

PROLOGUS^a.

20

*Vitam actusque felices beati patris et carissimi^b senioris mei Burchardi episcopi cum
scribere mecum deliberarem, tu praesul piissime N. occurrebas menti meae, ut nomini tuo
scripta consignarem atque consecrarem. Tua namque sapientia cunctis est cognita, et non
solum in propriis, sed etiam in imperialibus castris sollertis hominis officium exercere ab
omnibus comprobaris. Ecclesiam autem a Deo tibi commissam maxima auctoritate con- 25
struis et regis, et summae vir virtutis aperte praedicaris, et pater pauperum egenorumque
solatium merito nominaris. Quod in me misero apertissime ostendisti, quando per varios
labores me valde confractum et ab omnibus despectum ac proiectum misericorditer rece-
pisti atque, ut decuit te, clementer consulendo tecum fovisti. Talia, mi pater, erga et non
promerentem. Non enim quae hominum sunt quaeris, sed quae Dei sunt, ut omnibus patet, 30
pura mente meditaris, et non ad personam alicuius respicis, sed rectam coelestis itineris
semitam gressu nec titubante sequeris. Ergo dilectioni vitae tuae perpetua conglutinatione,
si praesumo confiteri, sigillum Christi caritatis pectori meo impressum est. Quamvis enim
inopia rei familiaris in exequiis exhibendis copiam mihi negaverit, tamen mea voluntas
semper devota in Christo tibi manebit. Unde nomini tuo istud consecravi opusculum, de 35
amicissimi ac familiarissimi tui actibus compositum. Noverit autem dignitas tua, quod
non pro superbia aliqua haec sunt composita, sed, Deo teste, ad evitandam ociositatem
cordisque desidiam, et maxime ob suae beatae vitae memoriam, ut, cum sua legantur
gesta piissima, obstruantur ora contra illum loquentium iniqua. Si quid vero inordinate
vel imperite connexui, tuae correctioni et auctoritati proferre decrevi, sperans hoc tua 40
misericordia corrigi et defendi. Ad ultimum quoque opusculum istud tuo iudicio subiaceat,
ut, si tibi displiceat, aboleatur, si vero placeat, ad testamentum factorum Dei servi rema-
neat. — Istud autem opusculum hoc modo sumpsit exordium. Cum die quadam loco secre-
tiori sedens mecum diversa volvendo non sine suspiriis cogitarem, meus quidam familiaris
interveniens huiusmodi allocutus est verbis: „Quid tu, inquit, mi carissime, solus hic sedens 45
animo turbato meditaris? vel cur solito tristior obstipo capite terram intueris? Si enim*

a) Prologus totus deest 2. b) charissimi 1. Eiusmodi verba correxi.

5) V. Archiv I. p. 323. Liber, ex bibl. Iohannis Maximiliani Zum Iungen, s. XVII. med. in folio scriptus est. 6) V. Archiv VI. p. 244. Ex cod. Francof. descriptus esse videtur.

dictis vel factis aliquis te commoverat, tecum me iam turbaverat. Ergo, si quid tibi mentem conturbat, narrabis, et propositum animi tui a me non celabis, quia ad quaecumque me vocabis, meum consilium atque auxilium paratum habebis.“ — „Oportune, frater, inquam, dilecte mi, me hic invenisti, et quasi exoptatus mihi advenisti. Iam dudum enim
5 animi propositi aliqua vel dictatis vel prodicione sermonis tibi aperire cogitabam. Sed multis affectum meum impredientibus, usque modo differebam. Verum inter haec multa maximum mihi fuit hoc impedimentum, quod quae excogitavi in palam promere dubitavi. Ipse enim nosti, quam perniciosi sunt homines moderni, quam pleni diversarum cogitationum. Quid si aliquis, invidia stimulante, videns haec dicta, his verbis vituperando me
10 confundat? scilicet magnam esse audaciam, quod ego pauper et stultus prudentibus viris propono meas propositiunculas, nudo et stitibundo ingenio vix compactas. Esto, fateor, me pauperem esse ac stultum. Sed si pauper sum, dives fieri non erubesco; dives vero pauper fieri erubescit; sicuti divitem villicum legimus dixisse: „Mendicare erubesco.“ Carius
15 mihi est, cum Lazaro vivere pauperem, quam cum divite mitti in aeternum ignem. Pauperes et nudi omnes nati sumus. Sed qui dedit animam, largitur et escam, quique corpus creavit, vestimentum tribuit. Ipse enim habet, ipse mihi dabit, quia anima plus est quam esca et corpus plus quam vestimentum. Ille quoque pauperes non spernit, sed eligit infirma, ut confundat fortia. Si vero nudus aridusque sum ingenio, tamen induo me temeritate loquendi, quoniam illum spero adiutorem, qui dixit: „Aperi os tuum et implebo
20 illud.“ Ipse quippe iuxta suae promissionem clementiae quae factururus dicturusque sum perficiet, confirmabit solidabitque. Ergo de iis ultra loqui differo, et quae nostra series poscit promenda tuae dilectioni aperio. Sanctam Deoque consecratam vitam beati patris nostri Burchardi episcopi, omni laude dignissimam, secundum mei ingenii modulum et conscientiae testimonium scribere, animus me assiduis suggestionibus incessanter impulsat. Ad
25 quod opus perficiendum tuum consilium pariter et auxilium supplex imploro, quia divinis perdoctum istorumque te conscium et ad hoc negotium satis idoneum esse scio. Adhuc enim non sum oblitus, quomodo quodam confabulationis tempore multum de praedicti viri virtutibus me interrogasti; et cum illius studia sancta et morum honestatem tibi retulissem, etiam quanta stabilitate in Christi operibus, in scripturis sanctis, in ieiuniis et vigiliis et
30 orationibus permansisset, fateor, non sine lacrimis tibi exposuit necnon quomodo seculares turbines diversasque adversitates et aeris terrores orationis constantia saepissime compescuerit, narravi, et ita iucundissimum duximus diem. Intendis? Quidni? Nam postea sancti desiderii manu pulsando die noctuque me instigans petisti, ut de vita vel virtutibus huius viri aliqua scripta proferrem sive ad proferendum tibi suggererem. Tuis quippe
35 piis petitionibus obtemperans, aliquas compositiones, quamvis elingues, superna gratia mentis meae raritatem imbuente, cum tuo auxilio de eius vita narrare studebo. Sed quoties illius beatissimi mentio mihi occurrit, toties fletus gemitusque me affligit. Nihil mihi tunc est, dilecte, nisi lacrimas et suspiria incessanter effundere, hasque miserabiles cogitationes tacite mecum volvere: Quis fui, aut quis sum, vel quis ero? Ego sum ille misericorditer nutritus et miserabiliter derelictus, in labore et aerumna constitutus et pene omnium vilissimus, infimi generis, parentelae peccatricis, cunctis incognitus, sed tamen mihi conscius. Similitudo gentis et commotio capitis in populis. Nam ut deses respuor, ut foetens expuor, ut putridus despicio, et hoc non immerito. Cotidie namque infelicissimus ego in peccatorum volutabro putresco, et onera gravia et meo collo importabilia miser gerere fervesco.
45 Quicquid enim labilis desiderat animus, velut lutum nullo camino probatum, ad peragendum mollesco, et commissa, quae semel vix exortis lacrimis defleo, totius animi salutis oblitus, statim centuplico. Unde et verba mea dolore sunt plena. Haec te, frater, similiter mecum cognoscere puto, quem similibus terminis^a non semel sudasse, haud ignoro. Sed quorsum haec? Quorsum te, dilecte, supervacua ratione demum duco? Supervacuum
50 rationem dico, quam verbis profitemur sed factis non consequimur. Nam in primordio huius rationis non ad tristitiam, sed ad iucunditatem, non ad dolorem, sed ad laetitiam, non ad vitia, sed ad virtutes proferendas te, dilecte, vocabam. Ergo ad inceptam redeo sententiam, dilectionemque tuam^b rogitato atque subnixae flagito, ut vel interrogando praecedas meque de huius viri vita narrantem intelligas, seu me interrogantem corrigas et

Luc.
16, 3.Psalm
80, 11.

55 a) thermis videtur legendum. 1. in marg.

b) s. tuam, dilectionemque 1.

praedictas virtutes narrans pleniter edoceas. — *Econtra ille grates referens, inquit: „Tua petitio vel admonitio, carissime, non vituperanda sed multum mihi videtur laudanda. Quae enim petendo quasi scripsisti, ad haec me salubria narrando admonuisti, sicque salutiferis verbis me commotum fecisti. Dixisti namque, te non adhuc esse oblitum meae interrogationis et de actibus nostri senioris. Et ego quippe memor sum meae inquisitionis ac tuae de eius virtutibus expositionis. Petivi ergo et peto iterum, ut de felicibus illius factis aliqua scribas sive ad scribendum mihi suggeras. Turpe est enim vela deponere, cum prosper ventus non cessat afflare. Ergo promissio tua impleatur, et quia fortuna aspirat, ultra non differatur. Sed illa de quibus dixisti gravia onera et miseris mundanarum rerum curas, usque modo vix mecum nomine notas, ita acclivis iam humeris porto, ut heu! nec respirare nec prae magnitudine ponderis suspicere potero. Illos autem fluctuantes seculi turbines diversasque adversitatum incursiones aerisque terrores, quos vivente beato patrono nostro rarissimos sensimus, promerentibus peccatis nostris iam quasi cotidianos vel momentaneos sustinemus. Illius namque piis orationibus dum vixit apud Deum adiuti, a periculis omnibus quasi muro muniti fuimus^a. Postquam autem eius benedicta praesentia orbatu sumus, quo secundum vocem dominicam extincto pastore, quasi oves sine offensaculo positi, sumus dispersi et pene ad nihilum redacti. Unde quoties talia te loquente modo audiebam, toties per singula pene verba tacite flebam, nec nudis lacrimis, sed, teste conscientia mea, ex intima compunctione concretis. Ergo quaeso, perge narrando de hoc viro quae promisisti, et si quid potero, tibi, frater, suggerere non desisto.* — *„Fateor, inquam, quod piis eius orationibus a telis periculosis semper protecti sumus; et ideo me impune peccasse, stultissimus tunc putabam, quoniam illum pro nobis incessanter orare sciebam. Multum enim pro grege sibi commisso pastor pius apud Deum laboravit, multasque calumnias et calamitates pectore forti viriliter resistendo apud seculum sustinuit. Quae omnia in locis congruis Deo adiuvante planius^b enarrabimus. Sed respondendum est ad hoc, quod sub exemplis promissa peragenda admonuisti. Turpe esse dixisti deponere vela, cum non cessant ventorum prospera flabra. Et hoc verum esse consequor, sed hoc non incautum esse puto: ut si aliquis magnitudinem maris transcurrere disponat, primum contra pelagi minas navim undique munit, deinde aquae profunditatem explorando latentes sub undis scopulos cautus provideat, ut cum navigare incipiat, marinas minas securus non timeat neque in latentes silices incidat, sed firmo regiminis gubernaculo navim dirigendo, plenis velis ac prosperis ventis ad portum salutis perveniat. Similibus modis magnitudine huius fides nobis est imploranda; ingenii exiguitas ex utraque parte acuenda, ut in vituperationem invidorum non incidamus, sed cum salute ad finem perveniamus. Nam invidus adulando saepe hominis facta praesens laudat, absens vero quasi rabidus canis inaniter latrando vituperat. Sed quoniam timeo ultra narrare iniquissimos hominum mores, veneno invidiae toxicatos ac nulla fide stabilitos, ponam ori digitum, ut non loquatur os meum opera hominum. Ergo adulantium sive obloquentium invidiam non timentes, de huius iusti actibus, divina adiuvante misericordia, aliqua saltem enarrare aggrediamur. Attamen si ea, quae vidimus et quae religiosi viris referentibus bona de illo didicimus, enarrare debemus, diem antea quam sententiam inclinatum videbimus. Idcirco a natiuitate eius, summitatem rei tangendo, cum auxilio divino incipiamus, et ita breviter eius gesta narrando ad finem usque pervenire probemus.*

1. Erat igitur^c Burchardus in provincia Hassia genitus, parentibus secundum seculi dignitatem non infimis. Hic nempe^d puer commendatione parentum apud Confluentiam canonice primum nutritus^e, deinde per loca diversa causa studii directus^f est¹. Postea vero Willigiso^g Moguntinensis^h sedis venerabili archiepiscopo se adiunxit, illiusque salutari sapientia repletus, et secundum suos nobiles mores imbutus, quamquam aetas denegaret, vitiosa facta fugiendo vitabat, et ad meliora paulatim animum torquebat. Nam post primaevum iuventutis florem omni bonitate refulsit praeclarus, inⁱ iusto sta-

a) sumus 1. b) plenius? c) Erat namque Borchardus incipit 2. d) quippe 2. e) eruditus 2 f) de-
iectus 2. g) Vuilligoso 1. semper. h) arch. m. s. se iunxit 2. i) in i. s. desunt 2.

1) canonicus Leodiensis in cont. Gest. abb. Lobiensium, nescio an recte, nominatur, Dachery ed. 2. II. p. 744.

bilis, in commisso fidelis, in consilio providus, in prosperis non elatus, in adversis non turbatus, sublimioribus obediens, egenis compatiens, miseris affabilis, misericors subditis, multum largus, moribus honestissimus, atque in omni opere Dei^a strenuus. Patientiam in eo laudare necesse non est, cum sibi servientibus, quamquam^b saepe contra illum delinquentibus, nec^c ullum contradicendo aliquando obiceret verbulum.

2. Istis quippe^d hisque similibus pollens virtutibus, per singulas graduum scansiones^e ad diaconatus ordinem ab archiepiscopo^f sublimatus^g est, et^h loco cuidam pauperimo praepositus est^h. Hunc ergo locum, archiepiscopo adiuvante, summo nisu statim adauxit totisque viribus decoravitⁱ. Nam egregium monasterium simul et claustrum canonicorum in honore sancti Victoris ibidem^k construxit^l. Positisque^m ad electionem fratrum claustrum primatibus, cursum certis temporibus ex signis decantari servarique praecepit. Et ita rebus ecclesiasticis secundum regulam canonicam rite ordinatis, praedia et mancipia multa, quae vel traditione parentum vel donativo regio acquisierat², huic ecclesiae in proprium contulerat. Sicque piis viri huius laboribus laudes et gratiarum actiones officio cotidiano in loco praedicto Deo nostro persolvuntur. Ergoⁿ religiosissimus Willigisus^o sanctam hominis Dei intelligens meditationem, sibi familiarissimum^p elegit et suae camerae magistrum ac civitatis primatem constituit. In quo officio non solum apud homines, sed etiam apud Deum praemia^q lucratus est sempiterna, quia neque muneribus neque donis nec^r alicuius personae respectione a rectitudinis calle reflecti potuit, sicut quidam, quos modo plerumque aut^s amicitia aut invidia a iudicio recto facile labi conspiciamus. Ex his aliisque plurimis pietatis studiis crescente fama beati viri, ad aures imperatoris Ottonis tertii notitia eius pervenit; qui^t, ut erat piissimus, valde illum dilexit et saepe ad se^u venientem clementer suscepit, ac diversis donis onustum honorifice remisit, gratiam sibi promittens esse futuram.

3. Interea contigit, ut Hildebaldus Wormaciensis ecclesiae^v episcopus diem clauderet ultimum, et vice illius Franco^w, praedicti domini Burchardi frater, constitueretur episcopus. Multa^x de hoc viro narranda sufficerent, si ingenii exiguitas non impediret. Sed^y quia mentio eius nostri rationi intervenit, si non possumus de factis illius maioribus, tamen aliqua dicamus de minoribus. Accepto^z igitur episcopatu, aliquandiu in Wormaciae finibus morabatur; deinde^a rebus ecclesiasticis rationabiliter ordinatis^a, in expeditionem Italicam cum imperatore^{a*} profectus est; ibique^b plus quam unius anni^c spacio in servitio imperatoris vigilantissimo animo studebat, eiusque secretis saepe^d intererat, et quando^e de rebus maioribus tractandum aliquid erat, tanta familiaritate et auctoritate, quamvis iuvenis esset, apud imperatorem habebatur, ut sine ipsius consilio raro aliquid statueretur. Cunctis affabilis erat^f, cunctis benignus extitit, et plurima donando gloriam non modicam apud cunctos acquisivit. Unde et omnes maximo honore ac dilectione illum habebant, et quasi sanctum iam divinabant^g. Et idcirco ab imperatore multum honoratus et carus prae aliis habitus, illius consilio et malos coercebat et rem publicam in pace regebat^h. Unde contigit, ut imperator abbatiam Laurissatiensemⁱ Wormaciensi ecclesiae concederet et carta ac privilegio perpetuo stabiliret et in conventu ac concilio^k Romanorum^l hanc traditionem recitare ac pronunciare praecepisset³. Eodem tempore imperator et praedictus episcopus^m, induti cilicis, pedibusⁿ penitus denudatis^o, quandam speluncam iuxta sancti Clementis ecclesiam clam cunctis intraverunt, ibique in orationibus et ieiuniis necnon in vigiliis quatuordecim dies^p latuerunt⁴. Ferunt quidam,

998.
Aug. 4.

45 a) deest 1. b) quamvis 2. c) nec — verbulum desunt 2. d) Istisque p. v. et similibus 2. e) stationes 2. f) a. Willegiso 2. g) sublatus 1. h) deest 2. i) decreavit 2. k) extra muros Moguntinae civitatis 2. l) Est autem Victor iste socius sancti Gereonis in Colonia quiescentis, qui uno die passi sunt, sed Victor cum suis in Xantum, et Gereon cum suis in Colonia. add. 2. verba Kirsgartensis monachi. m) Positis ergo ibi 2. n) Rel. autem 2. o) willegisus archiepiscopus 2. p) f. illum 2. q) p. s. est consecutus 2. r) deest 2. s) et a. vel i. et i. 2. t) quia 2. u) illum 2. v) deest 2. w) franco 1. x) de quo viro multa n. 2. y) Sed — minoribus desunt 2. z) Hic ergo Franco accepto ep. 2. *) demum 2. a) expeditis 2. a*) i. Ottone tertio 2. b) ibique quoque 2. c) spatium a. 2. d) saepissime 2. e) cum 2. f) e. a. et benignus et 2. g) indicabant 2. h) gubernabat 2. i) Laurissam 2. k) consilio 2. l) Romanarum provinciarum praeciperet 2. m) e. Franco 2. n) pedibusque 2. o) nudatis 2. p) dierum 2.

55 2) Ottonis III. diplomata duo, quibus Burchardo clerico bona quaedam dedit in pago Hassiae in comitatu Thanemari sita, quae Hermannus comes in beneficio habuerat, edidit Schannat Hist. Worm. II. p. 32. 33. 3) Diploma non reperio. 4) Haec eodem fere tempore egit, quo Garganum montem adiit et S. Nilum visitavit.

999. visionibus et allocutionibus divinis eos crebro hoc loco fuisse consolatos. Nos autem hanc rem parum^a nobis compertam existimatione vulgi ruminandam relinquimus. Sed tamen hoc pro certo scimus, quod episcopo dies et hora obitus sui divinitus praenotata est. Et hoc ipse^b, postquam domum^{b*} reversi sunt, imperatori pronunciavit. Quare imperator multum contristatus, quem in^c locum ipsius habere vel cui episcopatum eius^d com- 5 mittere debuisset, multum lacrimando ab eo exquisivit^e. Tunc tandem quasi coactus sic respondit: *Fratrem unum habeo; si Deo placuisset^f, hunc mihi successorem rogassem^f. Super haec autem omnia Deus unum^g provideat, in quo sibi bene complaceat.* Tunc imperator sub testamento Dei iuravit, antedictum episcopatum fratri illius se daturum. Et ut melius ac^h facilius recordari potuisset, epistolam deprecatoriam pro hac re ab epi- 10 scopo accepit, quam in sacculum suum ad testamentumⁱ posuit. Quid plura? Eadem^k die et hora qua^l ipse praedixit^m morte succubuit, corpusque suum Romae cum magno honore in pace sepultum est.

Aug.
27.

4. Defuncto autem episcopo, statim aderant variiⁿ deprecatores, imperatorem pro episcopatu invocantes. Ex quibus quidam Erpho^o pastoralis nomine insignitus^p est. Sed 15 hic postea quartum diem non vidit, quia die tertia defecit. Quo extincto, adfuerunt iterum non pauci, aures imperatoris variis rogationibus pecuniaeque promissionibus pro episcopatu incessanter adimplentes; inter quos unus Razo^q nominatus, maxime laborando et non pauca promittendo, virgam pastorem accepit. Qui statim cum gaudio de Italia regressus, ad locum qui dicitur Curo^r pervenit, ibique vitam finivit. Nuncii autem re- 20 vertentes, baculum imperatori retulerunt, et huius interitum dixerunt^s. Tunc tandem imperator suae memor promissionis, manum^t clausit et episcopatum hunc nemini, priusquam in patriam reverteretur, se daturum promisit. Quis hoc meritis^u beati patris nostri^v non computabit, eiusque vitam in hoc non^{v*} laudabit, quod ita a Deo erat electus, ut istorum virorum ostenderet defectus? Mira res multumque stupenda, ut unus post elec- 25 tionem et episcopatus acceptionem^w quartum decimum diem non vidisset^x, alter vero quartum diem non vixisset^x. Hic intelligere necnon et mirabilia Dei possumus videre. Non est enim sapientia neque^y prudentia nec ullum consilium contra Dominum. Quod enim hominibus placuit, Deo displicuit; quod imperator elegit, Deus reiecit, et elegit infirma, ut confunderet^z fortia. Sciebat enim^{*} suum se timentem, se diligentem^a, se totis 30 viribus colentem; hunc praedestinatum vocavit^b, et vocatum iustificavit, et iustificatum non laude hominum sed sua misericordia magnificavit.

1000. 5. Imperator enim de^c Italia regressus, Saxoniam ingreditur, et in locum qui dicitur Kirichberg^{d,5} pervenit. Illuc episcopus Moguntinus, et cum eo venerandus Bur- 35 chardus ad imperatorem venit. Imperator archiepiscopum honorifice suscipiens, causam Wormaciensis episcopatus illi^e exposuit, duorumque virorum mirabiles interitus omnino narravit. Et post multas confabulationes imperator^f per fenestram prospiciens^g, Burchardum vidit, quem statim celeriter ad se vocavit. Et arripiens manum^h, seorsum duxitⁱ; quid frater eius^k pro eo rogarit^l quidve sibi demandarit^l, diligenter exposuit. Ac de- 40 inde epistolam, quam in sacculo reservavit, illi aperuit; sicque^m Wormaciense sacerdotium illi offerre coepit. Cumque ille multum reniteretur, seque indignum esse pontificale officium suscipere contenderetⁿ, imperator vehementer^o instans quasi vi ad suscipiendum eum compulerat^p. Tandem conspiciens^q, quia potenti resistere non posset, ut^r cum se- 45 niore suo archiepiscopo causam deliberaret exposcit^s. Quo impetrato et ab^t archiepiscopo accepto consilio, quod^u imperator iussisset se passurum promisit. Hoc cum diceret, 45

a) parvam n. comparatam 2. b) i. episcopus imperatori p. d. r. s. p. 2. b*) domi 2. c) deest 2. d) deest 2. e) quaesivit 2. f) placeret — rogarem 2. g) virum praevideat 2. h) et 2. i) testationem tali 2. k) eodem 2. l) quam 2. m) p. Franco, vir venerabilis et Deo dilectus episcopus Wormatiensis, naturae succubuit et debitum mortis solvit et corpus eius Romae ab imperatore cum 2. n) quidam ad. 2. o) epho 2. p) assignatus 1. q) raizo 1. raso 2. r) chur 2. s) nuntiaverunt 2. t) m. suam 2. u) meritum 2. v) n. burchardi 2. 50 v*) deest 2. w) acceptionem 2. x) vidit — vixit 2. y) nec 2. z) confundat 2. *) namque 2. a) colentem, se t. v. diligentem 2. b) v. et v. i. et i. desunt 2. c) ab 2. d) Kyritzberg 2. e) ille 2. f) ipse i. 2. g) aspiciens 2. h) eum manu 2. i) dixit 2. k) e. franco 2. l) rogavit — demandavit 2. m) sic quoque 2. n) deest 2. o) vehementius instabat et q. 2. p) compulit 2. q) T. vir venerabilis Burchardus videns 2. r) petiit ut 2. s) deest 2. t) i. aetas (?) 2. u) c. tandem se facturum 2. 55

omnium^a qui aderant lacrimis obortis^{a*}, illius dignissimis meritis committitur virga pa- 1000.
storialis.

6. Post aliquos^b autem dies, licentia ab imperatore accepta, cum archiepiscopo in^c
locum Helingunstat^{d.6} pervenit ibique sacerdotalis officii infulam accepit^e. Sequenti^f autem
5 die pontificalis benedictionis unctione venerabiliter consecratus est. Deinde post multas
salutationes diversasque^g amplexiones ab archiepiscopo^h honorifice dimissusⁱ, sibi com-
missum episcopatum visitavit, Wormaciamque venit, quam destructam ac pene desola-
tam invenit. Nam non usui hominum sed ferarum et maxime luporum latibulis aptis-
sima erat. Planities enim valli et destructio muri latronibus et feris facillimum prae-
10 bebat introitum. Ferunt namque, quod lupi saepissime cunctis videntibus pecora ibidem
devorassent^k, et homines hoc prohibere volentes assiduis insultationibus audacter terruis-
sent^l, et tandem, quamvis cunctis insequentibus, illaesi evasissent^m. Latrones vero hunc
locum ad perficiendam suae voluntatis nequitiam aptissimum esse iactabantⁿ, quia neque
munitio valli neque obstaculum muri aliquam difficultatem ingrediendi illis aliquando
15 afferebat^o. Si quis autem civium voluntati eorum aliquid contradixit, hunc nocturnis
aggressionibus petierunt, et cuncta quae habuit rapientes secum asportaverunt, ipsum
seu mortuum^p vel semivivum relinquentes. Tali pace, tali^q securitate necnon^r tali mu-
nitione cives Wormacienses illis diebus usi sunt. Ad ultimum vero^s relinquentes civita-
tem desolatam, extra murum omnes abierunt, ibique domus^t et aedificia ad suos usus
20 necessaria condiderunt, et sepibus ac trabibus aliisque lignis contra raptos et feras, in
quantum potuerunt, se suosque munierunt. Igitur^u episcopus Burchardus videns desola-
tam civitatem, multum doluit, acceptoque a suis consilio, vallo firmissimo circumdedit
civitatem. Undique reaedificavit murum, et cives intra murum aedificare necnon^v et
habitare praecepit. Ita quippe in quinque pene annis cives expulsos revocavit, pacemque^w
25 in his finibus firmavit, et^x civitatem omnino desolatam rite restauravit. Sed haec una
res piis huius viri laboribus fuit maximum impedimentum.

7. Otto^y dux^z suusque^z filius Conradus intra civitatem habebant munitionem^{*} tur- 7
ribus et variis aedificiis firmissimam. Ad quam domum^a raptos et fures et omnes^b
contra episcopum delinquentes refugium tutissimum habebant. Si quis enim contra
30 episcopum suosque fideles verbis vel factis aliquid deliquit, ad hanc partem statim se
recepit, et ob hoc obtruncationes et homicidia multa ex utraque parte fiebant. Hoc
quippe dedecus hasque duras^c calamitates homo Dei^d tolerabat; sed forti pectore auda-
cibus eorum actibus quasi imperterritus semper tamen resistebat. Unde et contigit^e, ut
idem vir Dei hoc genus hominum^f omnibus vitae suae diebus exosum habuisset et quasi
35 ecclesiae Dei invasores omnes respuisset; uno tantummodo iuvene excepto, quem paren-
tes caeterique cognati, quia pacificus erat et innocentiam vitae diligebat, indignando
respuerunt^g. Hunc vir Dei venerabilis ad se vocatum, Dei timorem pariter et amorem^h
docuit et quasi adoptivumⁱ nutrit. Et quia stabilitatem animi in eo intellexit, prae
ceteris multum illum dilexit. Quem Deus postea in solium^k regni clementer exaltavit^l.
40 Cum episcopus^m potentium viribus aliter resistere desperasset, curtim suam muro, civi-
tatemⁿ ad instar castelli circumdedit, et interius, turribus et habitaculis ad pugnandum
idoneis non segniter excitatis, munitionem satis firmam construxit. Castello itaque con-
firmato^o et constructo, inimicorum^p audacibus factis^q fortiter resistebat et spem suis^r
augebat; plerumque etiam ipsos^s hostes dictis et factis intrepidus terrebat.

45 a) omnes 2. a*) abortis 1. b) aliquot 2. c) ad 2. d) Heiligenstat 1. e) H. accessit 2. f) Sequenti 2. g) que
deest 2. h) a. Moguntino Willegiso 2. i) d. est 2. *qui novum incipiens caput rubram addit*: Quomodo Bur-
chardus episcopus Wormatiensis factus Wormatiam visitavit, quam desolatam invenit, *tunc vero pergit*: Burchar-
dus itaque recedens ab archiepiscopo Wormatiam venit, quam destructam. k) devorabant 2, l) terruerunt
ac 2. m) evaserunt 2. n) aiebant 2. o) i. offerret 2. p) i. semimortuum 2. q) talique 2. r) n.
50 et 2. s) v. cives 2. t) domos 1. u) 2. *add. rubram*: Quomodo episcopus Burchardus civitatem munire
coepit. v) domos 2. w) et pacem 2. x) atque c. Wormatiensem 2. y) 2. *add. rubram*: Sequitur de
Ottone duce et de Conrado filio eius. z) eiusque 2. *) m. firmam t. et v. a. munitissimam 2. a) deest 2.
b) o. qui c. e. eiusque fideles v. v. f. a. deliquit ad hunc statum se recepit, et sic tutissimum ibi habebant re-
fugium. Unde et ob 2. c) deest 2. d) d. Burchardus diu t. 2. e) c. eisdem ut vir 2. f) deest 2. g) re-
fugebant 2. h) a. habere d. 2. i) ad optimum 2. k) p. spoliis 2. l) collocavit 2. m) Episcopus
55 igitur Burchardus cum p. 2. n) deest 2. o) firmato 2. p) in i. 2. q) fortis 2. r) s. et civibus 2. s) suos i. 2.

6) Heiligenstadt. 7) filius Conradi, quondam ducis Lotharingiae.

1001. 8. Postea vero^a sedatis seditionibus et pace inter illos vix firmata^b, iussu imperatoris episcopus cum apparatu magno et milites Moguntinenses^c necnon et abbas Fulden-
sis atque^d episcopus Wirtzburgensis cum non modica multitudine in Italiam profecti
sunt. Cumque maximo sudore Tuscaniam^e pertransissent^f, imperator mortuus illis nun-
1002. ciatur. Qui, ut necesse erat, valde contristati, viam per quam venerant^g reversi sunt. 5
Tunc urbani de Luca^h et de circumiacentibus villis, congregataⁱ maxima multitudine
equitum et peditum, vias undique concluserunt, et quasi ad bellum instructi, nostrorum
adventum armati^k expectaverunt. At^l nostri, visa tam magna^m multitudine, turbaban-
turⁿ et illis invitis per terminos eorum transire diffidebant. Inito tandem episcopi con-
silio, legatos mittunt; ut ipsos per fines eorum cum pace transire permetterent^o, suppli- 10
citer precabantur. Quo vix impetrato, illo die usi sunt pace. Intermissis noctis spacio,
valde diluculo hostes in unum conglomerati magno clamore et levibus praeliis primos
de nostris lacescere coeperunt, et utrimque paucis aut^p vulneratis aut occisis, clamor ab
aliis auditur. Itaque omnes celeriter consurgentes arma capiunt, et omnes in unum
conveniunt. Inter quos erat^q quidam Thiemarus^r, miles episcopi Wormaciensis, vir stre- 15
nuus et omni bonitate praecipuus, qui in hoc exercitu in militari re opinatissimus^s ha-
bebatur. Hunc episcopus ad se vocatum^t rogavit^u, ut, si fieri posset, rem istam sine
humano sanguine finiri adiuvaret. Qui se eius iussa facturum promittens discessit, con-
vocatisque aliis, quod animo habuit^v, tacite aperuit. Deinde montem ad ascendendum
periculosissimum cum suis maximo labore ac sudore non segniter ascendit, et inimicam^w 20
manum clam circumivit. Itaque hostes, visis nostris, et mirabili eorum adventu perter-
riti, animo dissoluti sunt, ac praecipites se fugae dederunt. Nostri insequentes, tot in
ea fuga peremerunt ac truncaverunt, quot^x consequi potuerunt. Ex hac caede episco-
pus^y conturbatus, lacrimas fudit et Thiemarum multum^z pro hac re arguit, tandemque
non paucos denarios quasi pro expiatione civibus remisit. Itaque^{*} Dei gratia adjuvante 25
in patriam reversi sunt.

Mai.
Iuni. 9^a. Interea Henricus^b Bavarorum dux, undique collectis viribus, Wormaciam venit,
et ut sceptrum^c regni acquireret, non modicum laboravit. Ibi^d cum episcopo Mogun-
tinensi necnon et Wormaciensi de his^e rebus consilium iniit. Igitur causam adventus
sui illis exponit. Deinde omnia quae voluissent, si voluntati^f consentirent, se facturum 30
promisit. Promiserat enim, se munitam domum Ottonis^g acquisiturum et in potestatem
episcopi Wormaciensis redditurum; sicque multa dando et promittendo, ad voluntatem
Iuni.6. sententiae suae hos viros perduxit. Deinde Moguntiam cum illis venit, ibique collaudan-
tibus^h cunctis qui aderant, sceptrumⁱ regni accepit. Ubi vero Henricus^k in solium regni
est exaltatus^l, Burchardus episcopus^m suae non immemor promissionis, die noctaque obⁿ 35
libertatem suae civitatis regem incessanter admonuit. Tandem vero^o rex Ottonem ducem
ad se vocans, de his rebus sententiam cum eo habuit, ac studium suae voluntatis ape-
ruit^p. Qui, ut erat vir prudens, sic^q prudenter respondit: *Pater, etsi rem grandem mihi
dixisses, certe^r facere voluissem^r. Hoc autem te pro certo scire cupio, quod pro his rebus
Octob. in aeterno Dei regno mercedem sempiternam tecum me habiturum, firmiter spero.* Istis 40
hisque similibus sententiis^s res ista est finita^t, et quaedam villa quae dicitur Bruchsella⁷
cum omnibus utilitatibus et appenditiis pro hac domo in commutationem duci tradita
est. Ita quoque Wormacia iniquo servitio diu subacta piis episcopi laboribus liberata
est⁸. Ergo^u eadem die qua dux de hac munitione^v discessit, episcopus multis congre-

a) vera 1. b) facta 2. c) mag. 1. d) ac 2. e) tussaniam 1. iustamani vel nstamani 2. f) pertrans- 45
ierunt 2. g) venerunt 2. h) Quam urbem Deluca 2. i) deest 2. k) deest 2. l) Et 2. m) v. tanta 2.
n) turbantur 2. o) putarentur 2. p) et v. et o. 2. q) deest 2. r) Tremarus 2. et infra. s) orna-
tissimus 1. t) vocat 1. u) rogat 2. v) habebat 2. w) in i. 2. x) quod 1. y) venerabilis e. Bur-
chardus turbatus 2. z) militem supradictum 2. *) Ita quoque 1. a) 2. add. rubram: Quomodo Henricus
sanctus Wormaciam venit et de sublimatione eius in imperatorem, et sic pergit: Mortuo itaque Ottone tertio 50
Henricus. b) henricus 1. 2. semper. c) summa r. adhaereat 2. d) Ibi quoque 1. e) iis 1. f) v. suae 2.
g) O. supradicti ducis, quam in Wormatia habebat a. 2. h) eum laudantibus 2. i) sedem 2. k) H. impe-
rator factus 2. l) elevatus 2. m) e. Wormatiensis 2. n) ad 2. o) Et sic tandem 2. p) illi a. 2.
q) deest 2. r) debuissem 2. s) exemplis 2. t) ita f. est tali modo. Quaedam namque v. cum o. u. et a.
pro castro ducis Conradi in Wormatia pro h. d. in cambium d. t. est quae dicitur Bruchsella. Reliqua desunt; 55
sequitur vero rubra: Quomodo episcopus Burchardus castrum destruxit et ibidem ecclesiam sancti Pauli aedifi-
cavit. u) Igitur 2. v) de m. sua sive de castro d. 2.

7) Bruchsal. 8) V. Henrici diploma d. Oct. 3. a. 1002. ap. Schannat Hist. Worm. II. p. 35; et

gatis eandem domum^a duce inspiciente invasit, et usque ad fundamentum avida manu omnino destruxit^b. Deinde quoque cum eadem materia eisdemque lapidibus monasterium et claustrum in honorem sancti Pauli construxit, consignans hoc titulo: ecclesiam ob libertatem civitatis. Ergo cunctis quae ad canonicam regulam pertinebant rationa-
 5 bilter ibi compositis, viginti fratres, qui cursum certis temporibus ac signis conservarent, ibidem instituit^g. His modis vir Dei domum belligeram mutaverat in Christi ecclesiam, et quae erat domus contentionis, facta est domus reconciliationis, in qua^c Deo nostro laudes et^d gratiarum actiones die noctuque solvuntur.

10 10. Forestus silva^e est duobus miliaribus^f a Wormacia distans, abietibus abundans, et hanc palus limosa ex una parte ambiendo circumcingit. In cuius medietate collis pulcherrimus consistit, ad quem vir Dei se transferri praecepit^g; et quia mundanos tumultus devitare voluit, arboribus^h fruticibusque succisisⁱ, collem explanavit; ibique^k primum fecit^l oratorium, deinde^m aliis officinis peractis, cellam egregiam construxit. Illic seⁿ post concilia regiaque colloquia et post curam synodalem diversosque mundi
 15 strepitus receperat^o; ibique^p negociis secularibus post tergum proiectis^q, totis viribus in obsequio Dei studebat^r. Eodem quippe^s tempore in collectario^t canonum in hac cella^u non modicum laboravit^v. Nam^w domino Walterio^x Spirensi episcopo adiuvante¹⁰ et Brunichone^y praeposito exhortante et suggerente¹¹, canones in unum corpus collegit; non pro ulla arrogantia, sed ut ipse^z dixit, quia canonum iura poenitentiumque iudicia in
 20 episcopatu suo omnino fuerant^{*} neglecta ac^a destructa. Hoc vero corpus sive^b collectarium distinxit et in viginti libros distribuit^c.

11. Praeterea vero vir Dei^d a^e piis laboribus non cessans, ecclesiam sancti Petri ad sedem^f, quia ultra modum exigua fuerat^g, deposuit, ponensque fundamentum, consignavit mirae magnitudinis monasterium, quod quidem magna celeritate paucis annis pene ad
 25 perfectionem perduxit, ut non videretur aedificando constructum esse, sed quasi exoptando subito ibi constitisse.

12^h. Istis quippe diebus sororem suam nomine Mahildamⁱ, mulierem honestissimam et omni claritate dignissimam, ad se vocavit et fraterna dilectione secum nutrit. Erat enim haec ipsa domina ad opera muliebria magno ingenio sollertissima, et feminas ad
 30 rerum textrilium diversitatem^k doctas habuit^l, et in conficiendis vestibus preciosis mulieres multas superavit^{m.12}. Interea contigit, ut abbatissa in monasterio sanctimonialium ibidem Deo servientium diem clauderet ultimum. Post cuius obitum omnes sorores quasi uno ore episcopum deprecantes orantⁿ, ut eidem sorori suae abbatiam donaret et curam eas custodiendi committeret^o. Vir quoque venerabilis earum^p petitionibus consen-
 35 tiens, sororem suam ad se vocavit, ac diversis circumlocutionibus illam exhortans, tandem sic ait: *Dilectissima, inquit, soror mea, vides res mundanas, quam fragiles ac defectibiles sunt, quam plenae omni iniquitate consistunt. Nam aurum et^q argentum lapidesque^r, qui nobis videntur preciosi, quid aliud quam sordes computantur apud Deum^s. Nihil in his aliud agimus^t, nisi cupiditate rerum temporalium^u miseris animas decipimus.*
 40 *Quocumque enim gradimur, mortis umbra nos sequitur; et qui securiter^v hodie in deliciis vivit, cras infeliciter morti^w succumbit. Beatus autem ille est, qui rectam iusti itineris se-*

a) d. sive castrum 2. b) d. ne amplius civibus in laqueum. Dehinc de eadem 2. c) q. modo d. l. 2. d) et g. a. *desunt* 2. e) una 2. f) millibus 2. g) transferre fecit quando m. 2. h) deinde a. 2. i) fructibusque excisis c. planari fecit 2. k) ibi quoque 1. l) *deest* 2. m) dein 1. n) c. atque illuc saepius 2.
 45 o) saepius se transtulit 2. p) ibi quoque 1. q) positus 2. r) se exercebat 2. s) *deest* 2. t) collectario 2. u) hoc colle 2. v) 1. quia a tumultibus alienus locus erat 2. et *add. rubram*: Quomodo episcopus Burchardus canones elegit. w) Iam 2. x) walthero 2. y) brunrechone 1. z) saepe 2. *) fuerunt 2.
 a) et 2. b) seu collectorium 2. c) Sed hoc opus adhuc in Franckendael maiori habetur in pulcherrima
 50 De constructione novae ecclesiae sancti Petri, quae modo summa dicitur sive maior ecclesia. d) P. vir d. Burchardus 2. e) *deest* 1. f) p. apostoli 2. g) erat 2. h) 2. *add. rubram*: De sorore eius, quam praefecit monialibus in Nonnonmünster in suburbio civitatis. i) mahillam 2. mahtildam? k) diversitates 2. l) secum h. 2. m) superabat 2. n) erant 1. o) ei c. 2. p) eorum 1. q) *deest* 2. r) lapides pretiosi 2. s) reputantur 2. t) agunt 2. u) secularium 2 v) secure hoc die et d. 2. w) morte 1.

55 9) cf. chartas Burchardi ap. Schannat l. l. p. 41. 2. II. p. 763. 11) cf. Burchardi epist. ad Brunichonem decretorum collectioni praemissam. 12) cf. 42. 10) Olbertum, qui postea abbas constitutus est Gemblacensis, praecipue Burchardo opem praestitisse, Gesta referunt abb. Gembl. ap. Dacher. ed. Alpertum I, 2. supra p. 702.

quitur semitam et gloriam huius mundi respuit et quae Dei sunt intra domicilium puri cordis recipit. Ergo, carissima soror mea, armillas et inaures vestesque deliciosas volo ut deponas, et velamen sanctum accipias, sicque regi sempiterno te adiungas^a. Haec cum illa audisset, vehementer expavit, et ultra quam dici possit admirans, ait: Numquid scis, senior sancte, omnibus diebus vitae meae in secularibus me versatam, istius officii omnino⁵ esse insciam? Nam, tantum psalterio excepto, libros penitus ignoro; in hoc officio versari nescio; et quomodo tunc in hac vita, domine^b, sine offendiculo vivere potero? Econtra vir Dei: Desine, inquit, ut his verbis aliquid^c addas, et exhortationem meam citissime adimplere [ne^d] differas. Quid tibi obsistit? Quid impedit? Felicissima est commutatio^e, res transitorias derelinquere et aeternas divitias vitamque^f perpetuam feliciter acquirere. His¹⁰ aliisque exhortationibus plurimis sororem suam ita superavit, ut tandem quicquid voluisset se facturam devovisset^g. Hoc^h cum Dei servus audiret, gratias Deo toto corde rependens exultavit. Statimque regulam canonicam simul et computum necnon et vitam patrum ac dialogum aliosque libros huic vitae convenientes eam discere praecepit. Quae continuo omnia quae iussit obedienter discere ac perficere studuitⁱ. Cum autem vir Dei¹⁵ tantam voluntatem et tam pium studium in hac Dei famula intellexisset, imposito velamine ad Dei officium eam consecravit. Congregatis^k in unum sororibus, abbatiam sororumque curam illi commendavit. Accepto vero velamine, cunctis virtutibus honestisque moribus clarissima enituit, et quasi omni vita sua secundum regulam fuisset enutrita^l, cunctis praebuit exempla divina. Non enim voluit ministrari^m sed ministrare, neque²⁰ more magisterialiⁿ super^o caeteras se exaltavit, sed quasi mater cunctas dilexit ac docuit. Mira res, ut femina secularis in hoc negotio ne quidem ad horam gravaretur, sed potius delectaretur. Omne quoque praedium quod acquisierat ecclesiae cui praeerat cum auxilio fratris in proprium contulerat. Praeterea, fratre exhortante et adiuvante, claustrum simul^p et monasterium pene desolatum non solum renovavit, sed etiam reaedificavit et^q dedi-²⁵ cari fecit, et in servitio divino^r cum sororibus sibi commissis die noctuque corde et animo stabilissimo^s permansit, earumque conversationem fratris adiutorio^t rationabiliter, sicut canonicus deposcit^u ordo, per omnia disposuit.

13. Illius quoque^v exemplis ac^w documentis una ex eisdem sororibus, Caritas nominata, Deo devota, altioris maiorisque vitae distractionem ab episcopo postulabat. Cum³⁰que ille Dei voluntatem in tali vita iustis factis^x bene adimpleri^y posse firmaret, tamen^z virgo Dei petitione incessabili assidue rogabat, ut, quia maiora facere vellet, inclusam se a secularibus removeret. Tandem vir Dei petitioni eius consentiens, clusam^a fieri iussit, diem certum constituit^b. et ad^b peragendam Dei famulae voluntatem ad monasterium sanctimonialium cum universis fratribus venit. Cumque illuc ventum fuisset, fratribus³⁵ in unum convocatis, virginem in medio statuit, et dixit^c: *Fratres mei carissimi, videtis hanc virginem, Dei amore pariter et timore accensam, lubricas huius mundi delicias respuentem et Deo placere concupiscentem. Haec^d sermonem euangelicum non^e surda aure recipiens, patrem et matrem, cognatos et amicos, domos et agros respuit, et^f soli Deo se adiungere disposuit. Erubescite senes necnon et vos iuvenes, nihil huic simile facientes!*⁴⁰ *Quid tacetis? Quid rubore contenditis? Ecce puella tenuissima erecto vexillo intrepida vos praecedit, et contra spirituales nequitias pugnare non metuit. Ecce lorica^g fidei galeaque salutis induta, animo imperterrito contra inimicum dimicare^h est parata. Ergo si neque praecedere neque huicⁱ concurrere possitis^k, saltem eam similibus pietatis exemplis consequi studeatis.* Post haec aliaque verba divina, completis missarum officii^l, cellulae⁴⁵ eam inclusit; et quae^{l'} compunctione divina secularibus^m mortua fuitⁿ, ordine mortuorum Deo illam commendaverat. Ibique^o Deo serviendo tres annos vita angelica vivebat, et

a) coniungas 2. b) vita Domini sine 2. c) aliqua 2. d) deest 1. e) felicissimum est concambium 2. f) et p. salutem 2. g) novisset 2. h) Haec 2. i) curavit 2. k) congregatisque 2. l) nutrita 2. m) m. sed desunt 2. n) magistrali 1. o) voluit s. alias exaltari 2. p) similiter 1. q) ac 2. r) Do-⁵⁰mini 2. s) stabilissime 2. t) fratre adiuvante 2. u) poscit 2. v) Istius ergo sanctae foeminae 2. ubi rubra praemittitur: De quadam sorore, quae petiit solitariam vitam agere ab episcopo, quod et ille fecit. w) et 2. x) operibus 2. y) adimplere 2. z) et tamen virgo non cessabat assidue rogando eum, ut eam a secularibus rebus magis excluderet et eam includeret solitariam. *) clausuram 2. a) d. statuit c. 2. b) deest 2. c) ait 2. d) Hic 2. e) cum 2. f) respuente soli 2. g) puella f. scuto g. 2. h) pugnare⁵⁵ p. est 2. i) deest 2. k) potestis 2. l) solemnibus 2. l') quia 2. m) a s. 2. n) erat 2. o) Ibi quoque 1.

diversis passionibus temptata^a, ad ultimum animam pleniter expurgatam^{a*} suo reddidit Creatori, ut in omnibus honorificetur Deus, qui in sanctis suis semper est mirabilis^b.

14. Eodem tempore quippe^c Heinricus imperator cum exercitu in Burgundiam ire 1009? disposuit, et eo itinere Wormaciam^d venit. Cum autem egregium illud monasterium 5 pene peractum vidisset, episcopum, ut se praesente consecraretur, assiduis rogationibus^e petivit. Cumque vir Dei multum reniteretur, tandem imperatoris voluntati quasi coactus consensit. Ergo omni spurcicia foris proiecta omnique fuligine detera^f, die sequenti, imperatore praesente et iubente, cum magnis laudibus et maximo cleri plebisque tripudio, multis episcopis praesentibus, Deo dicata est haec domus^g.

10 15. Post biennium autem res miserabilis in monasterio eodem acciderat^h. Nam 1011? pars occidentalis subita ruina nocte quadam funditus cecidit. Sed hoc mirabile fuit, quod nulla campana sub tam magna mole, nisi tantum una exigua, confracta est. De hac re Dei servus, ut erat necesse, conturbatusⁱ, quandam quasi moestitiam in vultu praeferebat. Accedentes autem discipuli^k eius, quorum non pauca multitudo assidue^l illum 15 sequebatur, talibus eum dictis consolabantur: *Miramur, senior, iuste, quod ex infortunio huius operis in tantum turbaris, cum cotidianis postules^m oblationibusⁿ, ut ita peragi liceat sicut Deo placeat. Orationes namque tuas Deus exaudit, tuam voluntatem publice adimplevit. Namque^o quod Deo placet, saepe probatur, sicut legitur: „Quem Deus Prov. 3,12. diligit corripit.“ Quod enim^p Deo displicuit, sicut petisti, reiecit. Idcirco suspiria deponas 20 et patientiae fortitudinem recipias. Hoc est laudabile Deoque acceptabile. Deus enim, sicut tu optime nosti, inter alias dogmatis sui sententias istiusmodi dederat dicta consolationis: „In patientia vestra possidebitis animas vestras.“ Attende, pater, haec, attende, Luc. 21,19. et molem curarum postpone, tristitiamque obliviscere, quia iuxta Domini promissum tua tristitia convertetur^q in gaudium. At^r vir Dei, quasi de tristitia excitatus, hilari vultu 25 respondit^s: *Grates magnas et gratias multimodas vobis rependo pro tanta consolatione talique admonitione. Sicut enim Domino placuit, ita fecit. In hoc^t quippe gaudeo, ut quod sibi non placuit, sicut rogavimus, voluit in melius mutari. Sed audite nunc, rogo, et quomodo haec perdiscebam vobis dico^u. Quadam die cum duobus pueris solis hortum meum^v maiorem ingressus, in ipso vestibulo vidi diabolum in vestitu et habitu humano. 30 Stabat enim contra aquilonem, herbas arboresque fructiferas extirpans, et ita facta con- gestione cum multo murmure viam conclusit. Quem, quia in similitudine et imagine hortulani incedebat^w, quare viam conclusisset, cum iratus interrogassem, respondit: „Utinam viam vitae aeternae tibi possem concludere, qui possum maius^x incommodum brevi tempore^x tibi congerere!“ Ego autem admirans^y audaciam eius, quia^z putabam custodem horti^{*}, dixi: 35 „In hoc quod^a minitaris^{a*}, in nomine Domini mihi non nocebis; nisi a nequitia tua cessaveris, perpetuum exitum^b tibi congeres^c.“ His dictis, usque ad sedem, quae in horto est, perveni, et circumspiciens illum non vidi. Igitur, quod tam subito nusquam^d comparuit, multum miratus, pueros, si illum vidissent, interrogabam. Qui ambo, neminem nisi me solum ibi vidisse, dicebant; sed quendam mecum contendentem se audisse confirmabant. Tunc 40 ego: „Scio, inquam^e, filii; quis est scio. Sed minas eius non timebo, neque in eius verba sperabo, quia^f veritas in eo non est, ut Dominus ait^g.“ Et statim inde recedens, hunc Ioh. 8, 44. Psalm. 37,18. versum mente percepi: „Quoniam ego in flagella paratus sum, et dolor meus in conspectu meo semper est.“ Sequenti vero nocte in hora^h matutina facta est haec miserabilis tem- pli ruina.ⁱ Ego quoque^k audiens, mente consternatus sum, et illam Davidicam, fateor, non 45 sine lacrimis repetivi^l querelam: „Et fui flagellatus tota nocte^m, et castigatio mea in matutinis.“ Ergo fratres mei, quoniam Dominus castigando me castigare dignatus est, gau-**

a) temptam 2. a*) purgatam 2. b) admir. 2. qui add. rubram: De dedicatione maioris ecclesiae in praesentia Heinrici imperatoris et aliorum multorum praelatorum. c) deest 2. d) in w. 2. e) precibus 2. f) detrusa 2. g) altera die Philippi et Iacobi add. 2. qui etiam rubram habet: Quomodo post biennium quaedam pars ecclesiae illius cecidit. h) accidit in e. m. 2. i) satis c. est et q. m. 2. k) consiliarii 2. l) deest 2. m) postulas 1. n) orationibus 2. o) Namque — corripit desunt 2. p) deest 2. q) vertetur 2. r) Tunc 2. s) sic r. h. v. 2. t) quo 2. u) haec praedicebam vobis aliquando 2. qui add. rubram: Quomodo Burchardus episcopus intrans hortum suum vidit ibi diabolum in specie humana torve respondentem sibi. v) deest 2. w) i. interrogasse q. v. c. iratus v. 2. x) in t. 2. y) admiratus 2. z) quoniam 2. *) h. dixisse dixi 2. a) deest 1. a*) minar 2. b) exitum 1. c) congeris 2. d) nunquam 1. e) inquit, scio. f) scio quid est 2. f) quoniam 2. g) dicit 2. ubi Et — percepi desunt. h) deest 2. i) est ruina templi huius miseranda 2. k) hoc 2. l) reptiui 1. m) toto die 2.

deo, et iuxta vestram adhortationem patiens ero, atque conversus pro factis dictisque meis poenitentiam agam^a, et te Deum meum laudabo, ut in omnibus honorificeris, qui irasceris et propitius eris et omnia peccata hominum^b in tribulatione dimittis. Post haec quoque ligna et lapides extra templum exportare praecepit^c, positoque fundamento, firmiter aedificavit, et in duobus pene annis ad statum pristinum perduxit. Tunc capita columna-⁵rum necnon quadratos lapides in giro monasterii circumpositos deauravit, et omne templum variis ornamentis undique decoravit.

16. Deinde praebendam fratrum ad sedem^d Deo servientium, quae ex vestustissima antiquitate iam defecerat^e ac^f omnino pene neglecta erat^e, rationabiliter revocaverat^g et in optimum usum mutaverat. Ergo cunctis canonicè ordinatis, omnes fratres¹⁰ secundum regulam victu cotidiano refici ad refectorium^h simul praecepitⁱ. Similiter praebendam^k fratrum apud Sanctum Cyriacum, ex incursorum negligentia pene destructam^k, misericorditer renovavit, et eos^l simul refici iussit^m. Omnia autem loca ad se pertinentia ex vetustate pene destructa ac desolata miro ingenio renovavit et muris variisque aedificiis egregie decoravit. Monasteriumⁿ autem simul^o et claustrum sancti Andreae,¹⁵ quod extra^p murum constitutum per neglectionem desolatum erat, intra^p civitatem aedificavit, et causis canonicis ad usum fratrum venerabiliter^q ordinatis, ad laudem et gloriam Dei nostri vitam regularem instituit.^r

17. In illis etiam diebus Brunicho^s, de quo supra diximus¹³, venerabilis^t eiusdem praepositus sedis, videns beati viri constantiam, quomodo pompas mundanas respisset^u²⁰ et in servitio Dei ferbuisset^v humanasque laudes vitando fugasset^w, in se reversus vitam monasticam aggressus est, et per exempla servi Dei diabolus decepit et corde contrito spirituque contribulato soli Deo placere studuit. Similiter et alii illustres viri per assidua servi Dei documenta mundum relinquentes, de civitate fugerunt et vitae monachorum se subdiderunt. Tandem vero episcopus veritus, ne monasteria¹⁴ fierent desolata,²⁵ ab omnibus monasteriis fratribus convocatis^x, istis eos allocutus est verbis: *Nolo vos ignorare, fratres, quod omnis, qui^y timet Deum et operatur iustitiam, acceptus est illi, non solum monachus, sed et canonicus, etiam^z et laicus. Non est bonum, ut omnes qui^z in navi laborant uni operi insistant, ut vel omnes sint gubernatores et nullus navigator, aut omnes navigatores^z et nullus gubernator. Consultius est^a, ut apposito gubernatore unusquisque operi^b³⁰ suo insistat, quidam navigent, alii altitudinem aquae explorent, alii, si necesse sit, malum scandant^c, alii vero sentinam hauriant, sicque navim omnes in pace dirigant. Similiter intelligere debemus, fratres, quod non omnia possumus omnes. Si enim omnes^d monachi et canonici, ubi sunt laici? Quis tunc ministrabit monachis, vel quis serviet^e canonicis? Si autem omnes laici, ubi tunc laudes et servitia Dei? Diversa est enim familia in eccle-³⁵sia Dei, non solummodo monachi, sed etiam canonici, necnon et fideles laici. Et hi omnes egent gratia Dei. Ergo qui canonicus sit^f, pro monastica vita de monasterio suo sine licentia non exeat, sed cum fratribus in commune^g laboret; et si districtiori vita vivere desideret^h, intra monasterium suum operibus Deo placentibus inserviat et de malis se sustineat, sicque holocausta medullata in ara occulti cordis Deo adferreⁱ non desistat. Tali⁴⁰ quoque sententia et iuvenum animos sedavit, et quod stabiliori mente in servitio Dei postea permanebant, incitavit.*

18. Ad haec quippe^k, ut unusquisque illorum secundum ingenii quantitatem dicta vel scripta studiosa^l sibi cotidie profferrent^m, firmiter praecepit. Tunc vero quia Dei famulum studio deditum et sacrae scripturae paginis eruditum ac sapientia Dei repletum vi-⁴⁵

a) ago 2. b) horum 2. c) exportari iussit p. firmamento 2. d) s. episcopalem Deo ibi s. 2. e) defecerant — erant 2. f) et 2. g) renovaverat 2. h) in refectorio 2. i) 2. *add. rubram*: Quomodo fratrum praebendas in Nuhusen etiam refecit. k) praebendas — destructas 2. l) eas 2. m) sed qui modo unus locus in multis divisus est. 2. *verba Kirsgartensis monachi*. n) 2. *add. rubram*: De translatione collegii sancti Andreae, quod foris civitatem erat, quod intra civitatem constituit. o) *deest* 1. p) foras muros constructum⁵⁰ erat et per negligentiam d. intra 2. q) pertinentibus et v. 2. r) ibi i. ubi modo est, sed prius erat in monte extra portam sancti Andreae in suburbio ibidem. Et sunt modo moniales vel sorores poenitentes ibidem; *verba Kirsgartensis monachi, qui rubram addit*: Qualiter praepositus maioris ecclesiae et alii monachi effecti sint et de doctrina viri Dei, quomodo unusquisque in vocatione sua permanere debet. s) brunecho 1. t) vir v. 2. u) respueret 2. v) ferret 2. w) vitaret 2. x) canonicis fr. 2. y) etiam qui 2. y*) *de*⁵⁵ est 2. z) qui — aut omnes *desunt* 2. *) n. sint et n. sit g. 2. a) est ergo 2. b) opere 2. c) ascendunt 2. d) o. sunt 2. e) servit 2. f) est 2. g) communi 2. h) desiderat 2. i) offerre 2. k) item post haec praecepit 2. l) studiose 2. m) praeferrent. Tunc illi videntes 2.

debant^a, sermones et epistolas quaestiunculasque varias illi proferre non timebant. Ergo^b quidam illorum inter^c alias quas saepe praetulit sententias de ieiunio Moysi^d et Heliae verba quaestionis composuit, et^e illi, nobis praesentibus, quasi pro occasione dictandi, humili manu porrexit. Ita enim scripserat ille :

5 *Mentis ingenique mei aridam si non pertimissem intelligentiam, clementissimae tuae dominationi quasdam sacrae scripturae sententias, quae animi mei exiguitatem constringunt necnon in dubitationis nodositatem cadere cogunt, aliqua ratione protulissem, ut tuae probitatis doctissimo eruditus documento, rei agnoscerem veritatem; quoniam quicumque ex sanctarum sententiis scripturarum titubationis incidit periculum, nisi emendatus confessionis*
 10 *satisfactione mundatur ipsamque cognoscat veritatem, gravis culpam reatus incurrit. Quapropter meae vulnus conscientiae valde dolens ultraque celare metuens, tuae dignissimae sanctitati fiducialiter aperio, ut hoc quod latet intrinsecus patefiat extrinsecus. Nam huius dictaminis compositionem, nullius sagacitatis protervitate succinctus, sed sitibundi ingenii raritate, Deo teste, valde coactus, sanctitati tuae propono, quo me corrigas certioremque*
 15 *istius investigationis me facias, quia te typum illorum gerere vicemque scio tenere quibus* Marc. 4,11.
dominico dicitur alloquio: „Vobis datum est nosse mysterium regni Dei.“ Cum autem veram conscientiae meae confessionem faciens, ad veritatis agnitionem, tua monstrante prudentia, pervenero, ab omni reatus mei sorde mundatum ac tuae sanctitatis innocentiaeque me fore participem, et spero et firmiter credo, quoniam, si verum non esset, psalmista non Psalm. 17,26.
 20 *dixisset: „Cum sancto sanctificaberis et cum innocente innocens eris.“ Sed quia ulceris mei dolor me semper angendo tuam cogit adire clementiam, quaestiunculam, pro qua istius pitatioli congeriem composui, ambagibus cunctis proiectis, tuae prudentiae, quam mihi succurrendam^f fore non dubito, prout potero ungue tenus exprimere non desisto. In sacrosanctae scripturae voluminibus Moysen et Heliam quadraginta dies ieiunasse legimus, sed*
 25 *an ab omni alimento se abstinuissent, multi dubitamus. Christum dominum nostrum cursum quadraginta dierum ieiunasse et triplicem idcirco temptationem tolerasse, scio et veraciter credo; sed an ullus hominum hoc fecerit dubito; quia si Moyses vel Helias aut prophetarum aliquis quadraginta dies uniuscuiusque cibi abstinisset, diabolicae temptamenta probationis, ut autumo, non evasisset; nam, ut ita dicam, facilius esset, hominem passibilem probari quam dominatorem totius creaturae temptari. Nunc autem tibi hoc tranctandum relinquo, quoniam de talibus ultra loqui tremisco. Scriptum namque est: „Omne* Matth. 12,36.
verbum ociosum quod locuti fuerint homines, reddent rationem de eo in die iudicii.“ Istius vero investigationis interrogationem quam pluribus proposueram sapientibus; cum non sum edoctus, crescit morbus praedictus centuplicatus. Quapropter tua me sancta veritatem edo-
 35 *ceat sapientia, ut laqueum reatus non incurram, sed poenitentiae vel verae confessionis fructum acquiram, quem apostolica dicendo promisit sapientia: „Confessio fit ad salutem.“* Rom. 10,10.

19. Ut autem haec servus Dei perspexit, huiuscemodi correctionis verba eidem iuveni die tertia rescripsit:

Quod me de quadragesimali ieiunio Moysi et Heliae quasi dubitando interrogasti, ex
 40 *hoc te, fili care, diutius dubitare nolo. Quia Deo adiuvante planissima expositio est, hac te instruere cupio. Nam ut ipse confessus es, si quis de sententiis sanctarum scripturarum dubitaverit, nisi satisfactione resipuerit, gravis culpam reatus incurrit; si autem ingenii ariditate seu aetatis temeritate sive ignorantiae obscuritate aut negligentiae conculcatione illusus, titubationis incidit periculum, et corrigit quis eum: scire debet, quoniam qui conver-* Iac.5. 19,20.
 45 *terit peccatorem ab errore viae suae, salvavit animam suam a morte, ut ait Iacobus apostolus. Ergo animam tuam a morte salvabimus, si dicta quae demonstramus caute perscrutando pura mente recondis. Scripsisti namque hoc: „In sacra scriptura Moysen et Heliam quadraginta dies ieiunasse legimus, sed an se ab omni alimento abstinerint, multi*

a) deest 2. b) et 2. c) i. a. q. s. p. s. desunt 2. d) mosi 1. semper fere. e) 2. sequentia ita in compendium redegit: et sibi proposuit, utrum nullum cibum Moyses in XL diebus sumpsisset. Ad haec vir sanctus post multa verba sic intulit: „Quid mirum, si Moyses illo iubente ieiunavit, in cuius regno nullus unquam ieiunavit et esuriit. Putasne cives coelestes sicut terrenos rastro vel aratro sudantes laborando panem quaerere. Nequaquam. Sed est panis iustorum indefectivus Deus Dei filius, angelorum creator et hominum. De quo scriptum est: In principio erat verbum; et ibi: Ego sum panis vivus. Per quem panem mundus consistit et populus Israel XL annis in deserto vixit. De quo tunc Moyses gustavit, quum in monte cum Domino fuit. Et ideo non mirum, si tunc tam diu absque cibi corporali fuit.“ Multaque alia fuerunt ibi facta et dicta verba, quae causa brevitatatis pertranseo, sed in historia eius plenarie habentur. f) succurrendum 1.

dubitamus.“ *Nodum in scyrpo quaeris; labores quippe perdit, qui nodum in scyrpo quaerit. Est enim nodum in scyrpo quaerere, ex apertissima ac verissima ratione dubitationis nodositatem connectere et ex serenissima luce densissimae nebulae crassitudinem contrahere. Serenissimam dico lucem videlicet sanctam scripturam, in qua factis et dictis unusquisque fidelium corrigitur; per quod et speculum vitae merito nominatur. Est enim sancta scrip- 5 tura utrarumque legum et novae et veteris testamenti declaratio. Si quis autem insani capitis ex illius lucidissimis iudiciis non corrigitur, vanitatis ludibrio illus decipitur. Vanitatis ludibrio unusquisque decipitur, qui stultitiae vitio vanissimo capitur et non virtutem quaerit nec vitium fugit. Igitur omne vitium fugiendum est; certe stultitia fugienda est; hoc quippe vitium hominis est. Et e contra omnis virtus requirenda est; sapientia quidem 10 requirenda est; ipsa enim virtus Dei est. Quam summo studio maximaque diligentia requiratur, qui Dei fortem virtutem cognoscere cupiat. Quid enim est fortius quam Dei virtus, quid lucidius quam quod Dei veri solis illuminat radius, quid veracius quam quod scripsit ipsius veritatis manus? Ait enim scriptura: Descendit Moyses de monte, duas tabulas lapideas portans in manibus suis, scriptas utrasque digito Dei. In quibus etiam tabulis 15 subtitulatum est: Moyses Dei servus ieiunavit quadraginta dies et totidem noctes, ut legem Domini mereretur accipere. Quid mirum, si Moyses illo iubente ieiunavit, in cuius regno numquam ullus esurivit, sub cuius persona ad corrigendum Israeliticum populum huiusmodi verba correctionis propheta proclamavit: „Si esuriero, non dicam tibi, meus 20 est enim orbis terrae;“ et iterum: „Numquid manducabo carnes taurorum, aut sanguinem hircorum potabo?“ Ille quippe, qui ex nihilo cuncta creavit, in regno gloriae suae numquam esurivit, numquam sitivit, nec unquam dormivit, ut scriptura ait: „Ecce non dormitat neque dormitabit qui custodit Israel.“ Igitur, filiule, verbi gratia mea dicta intellige. Si quis nostrum alicuius regis vel praepotentis imperatoris consilio interfuisset, cum diversas sui regni divitias inspiceret, cuius cibi vel potus interim dulcedine capi potuisset? Vi- 25 disset namque ministros diversi generis vestibibus indutos, domum inclitam variis ornamentis insignitam, aurum purissimum signis ac preciosissimis lapidibus ornatum, ipsumque regem, corona ac regali diademate reventem, divitias regni sui caute tractantem ac mysticas consilii sui rationes enucleantem. Et si lubrica et transitoria huius mundi gloria hominem in tantum delectet, ut praecedens natura naturalia non reputet, quanto magis coelestis aeternalisque gloria Summi Moysen, Deum timentem eiusque praecepta sequentem, mundana oblivisci fecit? Interfuit enim sancto consilio regis aeterni; viderat et gloriam Domini, hoc est tabernaculum non manu factum, id est non huius creationis; audierat vocem Do- 30 mini dicentem sibi: „Prae caeteris diligo te et ex nomine novi te.“ Quadraginta enim annos pro quadraginta diebus per manum Moysi eduxit Deus populum suum per desertum, et cum eo locutus est facie ad faciem, sicut loqui solet ad amicum suum homo, ut scrip- 35 tura ait; diem in annum mutavit, pabulo coelesti populum suum pavit, panem angelicum homo manducavit. Quis est cibus coelestis, vel quis est cibus angelicus? Quid ergo, fili, dices ad haec? Si nodum quaesisti, ecce invenisti. Iam resolve nodum, et hunc cognosce modum. Putesne, coelestes cives sicuti terrenos rastro vel aratro sudantes laborando quaerere panem? Nequaquam. Sed est iustorum panis indefectivus Deus, Dei filius, angelo- 40 rum creator et dominus, de quo scriptum est: „In principio erat verbum et verbum erat apud Deum et Deus erat verbum.“ Ecce panis angelicus! „Et verbum caro factum est et habitavit in nobis.“ Ecce cibus coelestis descendit, et panem angelorum homo manducavit, quando verbum caro factum in nobis habitavit. Ipse enim ait: „Ego sum panis 45 vivus, qui de coelo descendi;“ per quem panem mundus consistit, et per quem populus Domini quadraginta annos vixit; de quo Moyses iam tunc gustavit, quando rubo flagranti affatus sic respondit: „Obsecro, Domine, mitte quem missurus es;“ et alibi de eodem gustavit, quando inter plurima doctrinae suae verba filiis Israel ait: „Prophetam suscitabit vobis Deus de fratribus vestris, ipsum audietis.“ De quo pane gustavit, cum quadraginta 50 dies ieiunavit; quia „non in solo corporali cibo vivit homo, sed in omni verbo Dei.“ Per quod verbum cuncta creata sunt, et omnia quasi ex nihilo consistunt, quia ipse Deus verbum est. „Verbum erat apud Deum et Deus erat verbum.“ In hoc quippe intelligimus, quia Deus pater filius ipse est, et filius, hoc et verbum, panis coelestis est, et panis coelestis, hoc est verbum, caro factum est, ipso fatente et dicente: „Panis quem ego dederō 55*

caro mea est pro mundi vita.“ Ipse quippe vita est et alimentum angelorum ac hominum, qui facit utraque unum; ipse quoque Moysen spiritaliter saciavit, quando quadraginta dies corporaliter ieiunavit. Cuius excelsam potentiam magnamque misericordiam et antiquum consilium diabolus non recognovit, cum ei triplicem temptationem proposuit. Erat enim
 5 ab initio fratrum accusator ac nequitiae arbiter mendacique inventor et nugarum canopicorum sagacissimus magister. Latuit enim in corde Pharaonis, exagitans Moysen per temptationes diversae quaestionis. Ergo Moysen hominem recognovit, sed Christi divinitatem carne velatam non intellexit, ideoque Deum hominem perfectum dubitavit. Quamvis enim uxorem Pilati per visum pro redemptione eius vexaret, tamen Deum hominem esse veneno-
 10 sus ille dubitabat. Dubitabat namque, apud Deum esse misericordiam, ut humanitatem induere suosque servos divinitatis suae admirabili commercio renovare vel redimere voluisset. Si enim non dubitaret nec iusto invideret, Iudaeos infelices ad inobedientiam ac perfidiam contra Deum non sic excitaret neque per ora illorum: „Crucifigatur“ clamaret. Et quia dubitabat, nesciebat. Igitur quia ab initio fallax ac dubiosus fuit, inter suspensionem du-
 15 bitationis incidit periculum desperationis, et per ruinam desperationis passionem patitur aeternae damnationis, atque expulsus in tenebras exteriores, infernales merito pertulit passiones. Quod autem interrogasti de ieiunio Heliae, hac sententia intellige. Legisti etiam, pu-
 20 to, et intellexisti, quomodo post imprecationem, quam fecit super habitatores Galaath, Helias absconsus ab Achab rege in torrente Carith Deo iubente a corvis recreatus et pastus est. Post tres autem annos praecepto Dei ostendit se Achab, quando zelans zelum Domini quadringentos quinquaginta sacerdotes Baal interficere iussit; eodem die a Deo impetrans pluviam. Deinde timens minas Ihesabel furibundae reginae, per desertum fugit et in umbra iuniperi pro taedio animae obdormivit. Tunc quoque ab angelo bis excitatus, et de longitudine viae instructus, ac subcineritio pane et aqua refectus, in fortitudine cibi illius
 25 ambulavit quadraginta dies et totidem noctes. Unde putas panis iste venit, vel quo de fonte haec aqua hausta fuit? Nam, ut legimus, Helias a Deo raptus per turbinem in coelum adhuc corporalis vivit. Sed de quo pane reficitur, aut de quo fonte putas potare? Dico tibi pro veritate, quod ipse, qui, ut dixi, panis iustorum consistit, alimentum saturitatis Heliae absque dubio tribuit. Aqua vero potationis ex illius fonte emanat, qui dixit:
 30 „Aquam quam ego dederò qui biberit, ex ea non sitiet unquam;“ et iterum: „Qui biberit aquam quam ego do, fiet in eo fons aquae salientis in vitam aeternam“. Helias enim est iustus, et erat ideo iustitiae pabulo refectus; vivit et vivebat, sicut scriptum est: „Iustus
 Gal. 3, 11. ex fide vivit.“ Sufficiant, fili, tibi haec pauca correctionis verba, ut ex his minimis imbutus discas maiora perfecte intelligere et nodum similis quaestionis leviter dissolvere, quia
 35 quaecumque scripta sunt, ad nostram doctrinam scripta sunt, ut per patientiam et consolationem scripturarum spem habeamus in Christo Iesu domino nostro, qui vivit et regnat Deus in omnia secula seculorum, Amen.

Convenienti vero tempore confabulationis praedictus iuvenis, quibusdam familiaribus suis convocatis, ut ipse fatebatur, ne tam delectabiles animarum epulas^a solus ruminando absconderet, larga manu illis haec distribuit. Illi autem caput cum pedibus et
 40 intestinis, ut scriptum est, devorantes, quae superfuerunt cum aliis fratribus partiti sunt, et ita ad nostram notitiam pervenerunt. Sed quia propter hoc longius a rectitudine viae nostrae digressus demoror, ad coeptum iter redire quantocius conabor.

20.^b Igitur^c quia Deus ad suam servitatem nostrum pium^d pastorem elegit, consueta misericordia eum^{d*} flagellare curavit, sicut legimus: *Quem enim diligit Deus^e corripit, et quasi pater^f in filio complacet sibi.* Tactus enim morbo paralysi, aegritudine maxima premebatur. Sed hoc incommodo numquam superatus aut animo dissolutus, in eodem vultu et eadem hilaritate cum patientia summa permanserat. Ex hac quippe Dei castigatione in se^g rediens, hanc salubrem cogitationem recepit, videlicet mundanas res
 45 apud Deum esse execrabiles et non solum ad detrimentum sed etiam ad perpetuam^h animae ruinam pertinere. Unde ergo per omnem sancti Petri familiam diligenterⁱ inquirere praecepit, si alicui illorum aliquid ex sua parte iniuste ablatum sive incommodum factum fuisset; et si quis ullam iniustitiam factam sibi fuisse retulit, huic duplici-

a) epistolas 1. b) 2. add. rubram: De infirmitate sancti Burchardi episcopi. c) Iugiter 2. d) suum ac n.
 55 past. 2. d*) deest 1. e) Dominus 2. f) deest 2. g) se ipse 2. h) perpetuae 2. i) deest 2.

ter ablata reddere iussit. Verba eius discretione^a ita fuerant temperata, ut firmitas cordis eius ab audientibus facile intelligeretur. Quicquid enim loquebatur, scripturarum sanctorum^b exemplis dulcissimis condiebat. Eius autem ori iusticia sive legum iudicia aut sacrae lectionis^c assiduitas numquam deerat. Prudentiam in eo laudare non est necesse, cum non solum ex palatio, sed etiam ex diversis regionibus maximus hominum 5 numerus ad intelligendum eius consilium cucurrissent^d. Frequentationi^e ieiuniorum, elemosinarum, vigiliarum et orationum ita erat intentus, ut pauci nostrae aetatis viri huic possent adaequari. Nam nisi infirmitate compellente vel maxima necessitate cogente, pane, holeribus et pomis tantummodo vitam aluit. Assidue vero cunctis putantibus, quod vinum^f bibisset, aqua se refecit. Saepissime autem post tertiam vel^g quartam vigiliam 10 noctis cum quodam sibi familiarissimo, cui, ne aliquis hoc ab eo cognosceret, summopere interdixit, omnes civitatis plateas tacitus circuivit omnesque angulos et foveas perlustravit, et ubicumque pauperes sive infirmos invenit, elemosinarum solatia larga manu illis impendit. Cotidie quippe ante lucem intra oratorium se clausit, ibique^h usque ad horam diei primam permansit, et quid intus ageret, non nobis sed soli Deo cognitum 15 est. Cotidianis missarum officiiⁱ animo infatigabili tam pro defunctis quam pro vivis sacrificia offerre non distulit. Pauperes eum^k quasi patrem habebant et ex locis longinquis^l frequenter ad eum veniebant, quorum nullum inconsolatum abire permisit. Quoties vero subitaneae mortis incursio sive aeris terror vel sevitia inimicorum seu aliquis adversitatis periculum imminebat, statim convocatis fratribus orationum ac ieiuniorum constantia hoc superabat. Ecce coram Deo et angelis eius veritatem scribo. Ergo^m assidue in unum congregati, dum eius varias virtutes collaudaremus, fateor, nos iam hoc divinasse, quod verum est, illo mortuo in hoc locoⁿ nullum sui consimilem^o tam clarissima vita esse futurum. Nam quamvis aegritudine detentus, in Dei servitio tamen mansit invictus^p. Monasterium enim in honorem sancti Martini consignavit. Sed muro^q 25 ex parte peracto, regalis^r crebrositate serviminis et maxime assidua infirmitate necnon variis adversitatibus impeditus, proli dolor! peragere non potuit; et ita illud monasterium quasi semifactum usque hodie remansit^s.

1024. Jul.13. 21. Post haec^t vero^u imperator Henricus moritur, eiusque^v corpus ad Babumberg effertur^w ibique cum maximo honore sepelitur. Quo mortuo, Conradus iuvenis, quem^x 30 supra diximus¹⁵ ab episcopo in Dei timore nutritum et doctum, Dei gratia favente summa rerum potitus est. Post hinc biennium, quam rex in regni solium est sublimatus, imbecillitas virium servo Dei ultra^y solitum accrescere coepit. Cumque languore nimio aegrotaret, intra civitatem se recepit, diem^z et horam futurae redemptionis exspectans. Et cum aliquanto tempore aegritudine magna detineretur, legati regis ad eum venie- 35 bant, qui in proxima hebdomada regem esse^a venturum nunciabant. De hac legatione servus Dei conturbatus, pro infirmitate sua multum doluit, quia neque^b regem digne suscipere nec servitium se dignum pro infirmitate potuisset^c praebere. Inter haec verba ad consuetam conversus consolationem, oratorium intravit et ianuam post se clausit, ibique diem integrum in oratione permansit. Cum sero autem factum esset, more 40 solito discipulos convocari^d praecepit, laudibusque vespertinis peractis, cum laetitia est regressus, nobisque omnibus^e Dei gratia repraesentatus est validus. Ita quippe omne spacium quod^f rex nobiscum fuerat, quasi impetratis induciis, validus erat. Discedente autem rege, Triburiam¹⁶ cum eo ivit, ibique tres dies mansit. Deinde accepta licentia cum abiret, regem se [ultra^g] non visurum, multis audientibus quasi ioculando praedixit. 45 Cumque Wormaciam venisset, dysenteria morbo^h ultra modum comprimebatur.

a) discretionis 2. b) sanctorum 2. c) sacra hominis 2. d) concurreret 2. e) Frequentatione 1. f) vino se refecisset, aquam bibebat. Saepè 2. g) sive 2. h) i. se u. ad h. d. p. 2. permansurum fecit 2. i) solemniis et o. 2. k) enim q. p. h. eum 2. l) propinquus 2. m) et ergo 2. n) deest 2. o) similem 2. p) 2. *add. rubram*: Quomodo monasterium sancti Martini incepit sed non perfecit. q) multa 2. r) regulis 50 causae crebrositate et 2. s) permansit 2. *ubi Kirsgart. add.* Imperator tamen Otto tertius aliqua bona in Bopardia monasterio illi contulit et *deinde rubram subiungit*: De morte Henrici sancti imperatoris et de substitutione Conradi quem dominus Borchardus nutrit. t) hoc 1. u) sanctus 2. v) et eius c. in bamberg 2. w) offertur 1. x) de quo s. d. quem dominus Borchardus enutrivit in Dei timore et docuit 2. y) ultimum 2. z) d. et h. f. r. e. *desunt* 2. *sed infra post detineretur exstant.* a) illuc esse 2. b) nequivit 2. c) potuit 2. 55 d) convocare in unum 2. e) deest 2. f) quo 2. g) deest 1. h) deest 2.

15) c. 7. 16) Ibi rex fuit d. 26. Iulii.

22. Quadam vero die cum corpus ad occasum vergere intellexisset, convocatis 1025. discipulis, oratorium intravit, omnibusque^a debitoribus suis commissa adversum se piacula^b dimisit, et bannitos seu a se^c anathematisatos clementer absolvit, eisque omnibus scripta absolutionis singulariter direxit. Deinde aqua purissima totum se lavit, et collum 5 ac^d barbam atque coronam radere iussit, indutisque vestibus puris, suos milites atque^e clientes necnon et alios qui aderant ad se intrare praecepit. Tunc universis magno fletu singultantibus, vir Dei vix^f qua poterat manu silentium indicens, ait: *Patres venerandi, fratres amandi, filii dilectissimi, vestro auxilio apud Deum iam indigeo. Multum enim doleo, quod vos usque modo negligenter praecedebam meque ultra modum supra^g vos* 10 *superbe exaltabam^h, et non, ut iustum erat, vos honorificabam nec diligebam. Sed superbia illa quid mihi modo proficitⁱ, vel arrogantia quid me adiuvat^k? Multum mihi nunc obficit^l multa^mque mihi offendicula parit. Hesterno namqueⁿ unus fui ex ditissimis^o, sed iam exspecto, quod^p mox futurus sim quasi stercus et cinis. Talis enim^q est gloriatio^r nostra^a, talis et dominatio mundana^s. Nudus quippe egressus sum de^t utero matris meae,* 15 *nudus^u revertar illuc, nihil praeter peccata^v mecum reportans, nisi Dei misericordia^w exhortante aliquid boni fecerim, aliquando hoc apud Deum me inventurum esse spero. Ecce nunc sum lotus; ecce viam longissimam iturus, legationem durissimam exspecto paratus. Ex his miseriis facile cognoscere potestis, livenes^x mundanarum rerum gloriaciones quam fragiles et instabiles sint^y, quam plenae mali, quam caecae futuri^z; quas per speculum* 20 *nunc cognosco quasi in aenigmate, quamvis eisdem adhuc subiaceam ex parte. Ergo cui servivi ab initio^o, Deo meo, regi sempiterno, me meaque omnia indubitanter committo, ut ipse me^a defendat et secum illuc perducatur, ubi anima mea terribiles occursus non timeat. Talibus dictis nos admonebat, et verbum Dei non humane sonans docebat; tandemque corporis sui dissolutionem aperte pronuntiabat. His dictis finitis, cum maxima tristitia* 25 *foras exivimus, et tanti pastoris interitum omnes in commune lamentando flevimus. Tunc principes qui aderant intrantes, thesaurarium et cameram, ubi pecuniam putabant reconditam^b, diligenter angulos omnes perscrutati sunt, et tandem scrinia librorum voluminibus plena spe pecuniae subvertentes, vano fortunae labore illusi^c sunt. Nam praeter thesaurum ecclesiasticum nec aurum nec argentum ibi invenerunt^d, exceptis* 30 *tribus tantum denariis, quos vir sanctus in wantone^{e.11} suo reliquit, quando alios pau-* 11 *peribus erogavit. Igitur soror ipsius, de qua supra diximus¹², abbatissa venerabilis, in orationibus^o et vigiliis perdurando, ab eo non discessit^f.*

23. Cumque dies paucos maxima infirmitate aegrotaret, nocte^g quadam, antequam 20. Aug. diesceret^h, Dei servus de lecto se erexit, et oculis ac manibus in coelum intentisⁱ, 35 diutius oravit. Illi autem qui aderant labia eius moveri videbant; sed quid oraret, quamvis caute intenderent, penitus non intelligebant. Deinde in lectum se deponens^k, sororis dexteram^l tetigit^m, et dixit: *Ecce quod concupivi iam video.* Deinde dixitⁿ: *Domine vobiscum.* Hoc cum tertio diceret, Redemptori nostro, cui servivit, quem amavit, quem quaesivit, quem semper optavit, spiritum immaculatum reddidit. Habuit autem 40 servus Dei quoddam scrinium, quod nullus nostrum aliquando apertum vidit. Huius quidem clavem sorori commisit, ut quicquid [interius^o] invenisset, in dilectionem et memoriam vitae suae habuisset. Quae^p statim post obitum fratris, quibusdam convocatis ex nostris, dicta illius narravit et tunc scrinium aperuit. Invenimus autem in^q eo cilicium hirsutissimum et catenam ferream ex una parte quasi ex usu contritam. Quod 45 ut vidimus, primum, contra Dei famulum^r saepe nos negligenter deliquisse, tunc^s pectoribus communiter^t doluimus. Deinde eius felices actus apud Deum ita tectos^u et absconsos^v digne admirantes, gratiarum actiones Deo nostro non sine lacrimis pro eius

a) que deest 2. b) paucula 2. c) b. et a. 2. d) et b. ac 2. e) et 2. f) deest 2. g) super 2. h) extollebam 2. i) profuit 2. k) arrogat adiuvat 2. l) obfuit 1. officit 2. m) que deest 2. n) n. die 2. 50 o) doctissimis 2. p) quam 2. q) deest 2. r) congloriatio 2. s) humana 2. t) ex 2. u) et n. 2. v) p. mea 2. w) me m. 2. x) lugentes 2. y) sunt 1. z) futurae 1. *) abitro 1. a) deest 2. b) absconditam 2. c) elusi 2. d) a. inveniebant 2. e) vir Dei in sacculo 2. e*) o. suis 2. f) recessit 2. g) n. q. desunt 2. h) descenderet 1. i) intentus 2. k) reponens 2. l) dextera 1. m) attigit rec. manu corr. tetigit 2. cod. Francof. et ita adnotatur in marg. cod. Hamb. n) inquit 2. o) deest 1. p) Quod 1. 55 q) deest 2. r) servum dei nos 2. s) saepe t. 2. t) deest 2. u) rectos 1. v) et a. desunt 2.

11) i. c. chirotheca, gallica gant.

12) c. 12.

1025. vita retulimus. Aderant in exequiis eius sui milites, viri venerabiles et illustres, corpus-
que^a eius per omnia monasteria circumferentes, ad sedem principalem tandem detule-
runt. Ibiq̄ue ab universis fratribus venerabiliter acceptum, solitis custodiebatur officii.
Postera autem die in eadem ecclesia in choro occidentali, videlicet ante altare sancti
12 Laurentii, honorifice sepultum est^{b. 12}.

5

24. Sed ubi nunc sunt illi pestiferi, qui vitam et actus viri Dei venenosis linguis
carpentes, multa, quae nec dici licitum est, super illum suosque fideles variis obtrecta-
tionibus mentiti sunt? O miseros et profanos, totius honestatis oblitos! O totius vir-
tutis inscios totiusque pietatis nudos et sola ventris ingluvie saginatos! O totius bonita-
tatis steriles, nihil huic simile facientes, sed spem suam seculo salutemque sepulchro 10
supponentes, qui servi Dei facta mendaciis lacerabant, sed ipsi talia facere nesciebant;
quorum Deus venter est et gloria eorum in confusione, qui terrena tantum sapiunt et
quae Dei sunt penitus nesciunt. Hic autem sacerdos Christi toto animo totisque viribus
ad Deum conversus, quicquid boni fecit, Christo soli cognoscendum diligenter abscondit,
et inanes favores similiter et hominum obtrectationes parvi pendens surda aure transivit, 15
qui tantum Deo placere studuit. Ergo fructum aeternum apud Deum pro talibus illum
acquisisse et praemia sempiterna pro secularibus eum recepisse, speramus ac firmiter
credimus, et ut cum Christo manens sempiternum habeat sacerdotium, praestante domino
nostro Iesu Christo, cui sit laus et gloria per infinita seculorum secula, Amen.

a) que *deest* 2. b) anno Domini Mxxv. secundo anno Conradi imperatoris. Ubi nunc sunt, qui felices actus 20
viri sancti venenosis linguis carpentes saepe opera eius parvi pendebant et annihilabant? Nunc ut pie credimus
regnat cum Deo Abraham in excelsis illis et perpetuis gaudiis, Amen. *ita desinit* 2.

12) Sepulchrum paulo supra pavementum eductum claudebat lapis hemisphaericus, addita hac
epigraphe:

Hic iacet Buggo quondam istius loci episcopus.

25

Ita Schannat Hist. Worm. I. p. 334.

EX VITA S. ROMUALDI

AUCTORE PETRO DAMIANI

EDENTE G. WAITZ PH. D.

1) *Sanctus Romualdus ex nobili genere ortus¹, primum monasterium Classense 30*
intravit², postea heremiticam vitam elegit, in qua rebus pie actis, multis mona-
steriis fundatis, discipulis fere innumerabilibus educatis, ordine quem dicunt
Camaldulensem instituto, maxima apud omnes auctoritate pollebat, et anno
Domini 1027. mortuus³, magnum apud posteros reliquit nomen. Quo
Petrus Damiani, vir sui temporis celeberrimus, cuius vitam hic enarrare lon- 35

1) c. 1: *Romualdus igitur Ravennae civitatis oriun-*
dus ex illustrissima ducum fuit stirpe progenitus
. . . Huic pater erat nomine Sergius. 2) c. 2:
Honestus autem, qui tunc Ravennae archiepiscopa-
lem cathedram obtinebat, olim Classensi coenobio
abbas extiterat. 3) c. 69: Vixit autem vir bea-
tissimus 120 annis. Ex quibus 20 expendit in se-
culo.

transegit proposito. Id quod nullo modo stare
potest. Nam ita Romualdus a. 907. natus iam a.
927. monasterium ingressus esset, quum tamen
Honestum, qui tunc Ravennatem archiepiscopatum
tenuisse dicitur, a. 971—983. sedisse constet, et 40
Petrus Urseolus, quocum Romualdus post tres vel
quatuor annos in Galliam secessisse narratur, a.
973.